

Pisma iz Zagreba.

Piše Josip Starè.

XVIII.

Dandanes gotovo niti najmanjšemu národu ne mine leto, da ne bi slavil vsaj po jedne petdesetletnice, petindvajsetletnice, dvajsetletnice ali desetletnice; dostikrat pa se pripeti, da v jednom letu slavi po več raznih obletnic. Lepa je ta navada naše dóbe, kajti priča nam o čimdalje tem večji národni zavesti; ima pa tudi to korist, da se marsikak vsakdanj, mlačen človek pri tej priliki razgreje in vname za vzvišene misli in idejalne napóre. O hrvaški h takšnih obletnicah smo že večkrat poročali, dasi nam ni bilo mogoče omeniti vseh. Danes pa nikakor ne mislimo opisati kakšne posebne svečanosti, ampak izpregovoriti hočemo nekoliko besed o drugem desetletnem delovanji jugoslovenske akademije znanosti in umetnosti, o katerem je to učeno društvo izdalo poseben »letopis«.

Kako se je jugoslovenska akademija znanosti ustanovila in odprla leta 1867., povedali smo že v svojem »II. pismu iz Zagreba«, in tudi o daljnem njenem razvoji smo že večkrat poročali. Navzlic temu ne bode odveč, ako si še jedenkrat ogledamo skupno njeno delovanje od leta 1877. do leta 1887. Društvenega glasila »Rada« prišlo je v teh desetih letih na svetlo 47 knjig ter ga je zdaj vsega skupaj že 87 zvezkov. Posamezni akademiki in drugi učeni možje so v teh 47 knjigah priobčili 141 znanstvenih razprav, katerih so nekatere tako velike, da bi samé záse napolnile celo knjigo ter se vlečejo iz zvezka v zvezek. Po vsebini spada 56 razprav v jezikoslovno-zgodovinski oddelek, 17 v modroslovno-pravoslovni, a 68 v matematiško-prirodoslovni. Od »Starin« je izdala akademija 10 novih knjig (X. — XIX.), v katerih je tiskano 112 starih pisem, ki nam pojasnujejo politično, cerkveno, kulturno in književno zgodovino južnih Slovenov. Od zbirke »starih hrvaških pisateljev« tiskano je sedem novih knjig (IX. — XV.), v katerih so dela Gundulićeva, Lukarevićeva, Bunićeva, Marojeva in Oracijeva Mažibradićeva, Burešićeva, Palmotićeva in Gledjevićeva. Vsa ta izdavanja so se uredila po najboljših rokopisih, ki jih je bilo móči dobiti, a navedene so tudi najimenitnejše variante. Od »Spomenikov« (Monumenta) za preiskavanje zgodovine jugoslovenske je deset novih knjig (IX. — XVIII.) prišlo na svetlo. Tu

imamo najprej nadaljevanje državnih pisem beneških, potem zapisnike dubrovniškega starejšinstva iz XIV. stoletja, imenitnih državnih pisem, ki se tičejo hrvaške vojaške krajine od leta 1479. — 1693. in bolgarska pisma iz XVI. — XVIII. stoletja. V dveh debelih knjigah (II., III.) »zgodovinskih pravdoslovnih spomenikov« so po starodavnih rokopisih tiskani zakoni Spleta, Budve, Skradina in Hvara, a le pomanjkanje novcev je bilo vzrok, da od te preimnitne zbirke ni več knjig prišlo na svetlo.

Razven tega je akademija izdala dvanajst samostalnih del, ki ne spadajo v nobeno navedenih zbirk. Najimnitnejše njeno delo v tem desetletji pa je gotovo veliki »rječnik (slovar) hrvatskega ili srbskega jezika«, o katerem je »Zvon« tudi že poročal. Ko se je v prvih desetih letih (1867. — 1877.) nabralo dovolj potrebnega gradiva, zdelal je ranjki akademik dr. Daničić osnovo ter sam uredoval prve štiri zvezke. Po njegovi smrti je uredništvo začasno prevzel naš rojak, akademik prof. Valjavec, dokler se ni akademik prof. Budmani iz Dubrovnika preselil v Zagreb, kjer nadaljuje uredovanje po prvotnem črteži, ki ga je le za toliko pre naredil, da odslej vzprejema v slovar tudi nove besede, nastale od l. 1835. Slovarja je odslej gotovega devet zvezkov, v katerih so zbrane besede od »A« do »Godoje«. To je kratek pregled znanstvenega delovanja jugoslovenske akademije od leta 1877. — 1887. Sedemindeset velikih knjig znanstvene vsebine je gotovo prelep uspeh, s katerim bi se tudi starejši závod smel ponašati, nika mlada naša akademija, ki nima tako bogatih pomočkov, kakor sestre njene v drugih národih. In vender še ne pogrešamo kratkovidnih ljudi, ki hoté ali nehoté ne priznavajo koristi akademičnemu delovanju, češ, da je vse to preučeno, nepotrebno in jálovo. Sevéda tako govoré ljudje, ki bi od letos zasajenega drevesca že takoj drugo leto radi nabrali vrhovate koše ukusnega sadja! Ravno »slovar« bi take ljudi imel poučiti, da le dolgoletne priprave morejo roditi učena znanstvena dela. Sicer smo govorili o namenu jugoslovenske akademije in njeni uredbi že v prejšnjih »pismih«. Tu naj povemo še to, da se gradivo za slovar še zneraj pridno nabira; da se nabira tudi gradivo za zbirko diplomatskih pisem in zapisnikov deželnih zborov hrvaških; izprožena je misel, da se imajo napraviti večji izpiski iz starejših domačih filozofov, ter da se ima zdelati črtež, po katerem bi se čim prej jelo nabirati gradijo za tradicionalno literaturo. Vidimo torej, da se akademija ne misli omejiti na dosedanja svoja začetja, marveč da namerava čimdalje bolj razširiti delovanje svoje, kolikor ji bodo dovoljevala materialna in duševna pomagála njena.

Znanstveno delovanje jugoslovenske akademije je zvečine v rokah samih udov njenih, od katerih je 7 častnih, 27 pravih in 28 dopisujočih. Od pravih udov jih je 11 v jezikoslovno-zgodovinskem oddelku, 9 v modroslovno-pravoslavnem juridiškem, a 7 v matematiško-prirodoslovnem. Pri omenjenih 97 knjigah je sodelovalo 44 akademikov in 25 drugih književnikov. Prav dostojno je slavila akademija petdesetletnico književnega preporoda hrvaškega (od l. 1835. — 1885.) s tem, da je napravila očitne seje, v katerih so posamezni udje čitali, kaj se je v tej dóbi storilo za razne znanstvene stroke, a vse te razprave so se potem priobčile v posebni knjigi, ki je gotovo najlepši spomenik na omenjeno petdesetletnico. Prav tako je akademija slavila stoletnico smrti učenega Hrvata Jezusove družbe, Rugiera Boškoviča, rojenega Dubrovčana, o katerem je težko réči, ali je bil slavnejši jezikoslovec, matematik ali prirodoslovec. V javnih čitanjih so akademiki govorili o njegovem življenji in delovanji sploh, potem pa ocenjevali znanstveno vrednost njegovih filozofskih, astronomiških ter matematiško-fizikalnih del. Zajedno je akademija sklenila, da se imajo vse te razprave ter neštevilna Boškovičeva dopisovanja priobčiti v posebnem zvezku »Rada«, ki bode ves posvečen spominu tega slavnega učenjaka Hrvata. Prva očitna seja je bila na samo stoletno obletnico, dné 14. februvarija 1887. l., v kateri je presvetli dr. Račk i čital obširni životopis slavnega rojaka, sestavljen po doslój neznanih virih. Učeni akademik se ni oziral samo na zunanje življenje pokojnikovo, ampak razlagal je tudi razvoj znanstvenega delovanja njegovega ter omenil, kako je on občeval in si dopisoval z učenjaki tako rekoč vsega svetá. Napósled je govornik dobro rekel, da si je Boškovič sam postavil najlepši spomenik, kajti spisal je vsega skupaj 71 učenih razprav, in sicer 21 fizikalnih, 15 astronomiških, 14 matematiških, 7 optiških, 7 pesniških, 5 arheoloških in 2 potopisa.

Sicer naj povemo še to, da si je akademija zadnjih deset let uredila svojo knjižnico, ki šteje 25.000 zvezkov ter več tisoč imenitnih pisem in rokopisov. S knjižnico je združena čitalnica, ki je vsak dan razven praznikov odprta od desete do jedne ure dopóludne, da si vsakdo lahko po volji izposodi in čita knjige in časopise. Kako si je jugoslovenska akademija s podporo njenega pokrovitelja in drugih rodoljubov sezidala svojo palačo in v nji namestila prelepo galerijo slik, o vsem tem smo obširno poročali v prejšnjih svojih »pismih«. V gotovini ima akademija zdaj že 373.918 gld., če pa k temu prištejemo njeno palačo, galerijo slik, knjižnico in dve hiši, smeti nam je njeno imetje ceniti na jeden milijon goldinarjev.

V tem ko jugoslovenska akademija obdeluje le znanstveno polje, ki v vsakem národu šteje najmanjše število izvoljenih oráčev, skrbi »Matica« hrvaska za duševno hrano mnogo večji množici omikanih ljudij takozvanega »srednjega stanú«. Matičarji so zvečine ljudje, ki se ne utegnejo pečati z učenimi, znanstvenimi stvarmi; njim je knjiga le zabava po dokončanem vsakdanjem delu, in bolj ko bo ugajala tej potrebi, rajši bodo sezali po nji. »Matica« hrvaska si je vsekdar bila v svesti te naloge svoje, ali še nobeno leto se je ni tako zvestó držala kakor letos, kajti od desetih knjig sta le dve poučni, ali tudi ti sta tako pisani, da ji bode vsakdo mogel čitati za kratek čas. Devet knjig dobodo matičarji za navadno letnino treh goldinarjev, deseto pa po nižani ceni za jeden goldinar. Tu pač smemo réči, da »številke govore«, pa nam ni treba niti besede izpregovoriti v hvalo Matičinemu odboru. »Zvonovim« čitateljem poudarjamo le to, da sta od teh desetih knjig dve spisala naša rojaka, Slovenca prof. dr. Avgust Mušić in Davorin Trstenjak mlajši. Prvi je na hrvaski jezik preložil zvezek »Herodotovih zgodeb«, in dasi se je natanko držal grškega izvirnika, vendar mu jezik tako lepo in gladko teče, da Hrvatí sami ta Mušičev prevod štejejo med najdovršenejše prevode starih klasikov. Čast in slava gospodu profesorju, »Matici« pa hvala, da si je znala pridobiti tako odličnega delavca! Trstenjak nam pod naslovom »Rane in mele m« podaje najst kratkih pripovedek, v katerih nam razkriva nedostatke pri vzgájanji mladine naše. Zanimiva knjižica se dobro bere in gotovo bo tudi koristila, kajti pisatelj je dogodbe vzel iz resničnega življenja in jih napisal s plemenitim namenom.

Od starih Matičinih delavcev se je letos zopet oglasil marljivi pisatelj Josip Evgen Tomić, ki je šaljive svoje pripovedke zbral v lep šopek ter vsem skupaj dal oskromno ime »Pošurice« ali »Drobtinice«. Vsaka stran te kratkočasne knjižice je polna zdravega humorja, s katerim je gospod Tomić obdarovan, kakor malo-kdo. Njegove »Pošurice« pa so tem večje vrednosti zato, ker nam pisatelj v njih pripoveduje resnične dogodbe, katerim je s prijetno obliko dal le še večje živahnosti. »Tri pripoviesti bez naslova« zove se zabavna knjižica, ki jo je spisal sedaj najrodovitejši hrvaski pripovedovalec, gosp. Šandor-Gjalski. Kakor v drugih svojih romanih, takó nam Gjalski tudi v teh treh pripovedkah resnično, časih celó preveč naturalistiški, opisuje národno življenje hrvasko v zadnjih štiridesetih letih, kakor je je sam izkusil in čutil in kakor so mu je pripovedovali še živí možje iz dóbe »ilirské«. Odkritosrčno

priznavamo, da željno sežemo po vsaki novi knjigi Gjalskega in da se ne moremo ločiti od nje, dokler je do kraja ne prečitamo; a ko smo jo prebrali, obhajajo nas vselej tožne misli, katerih se ne moremo otresti zato, ker čimdalje bolj izprevidamo, da nam je pisatelj povedal pravo, golo resnico. Zrel človek, ki trezno sodi o dobri in slabi sreči národa svojega, naučil se bo iz teh pripovedek mnogo; nezrela mladina pa bi utegnila to pesimistično pisavo krivo umeti ter prezirati vsak idejalni napor. Res, da bodo idejali vedno ostali idejali; ali tudi takisto res je, da se človek le hrepené po idejelih more povzdigniti nad prosto vsakdanjost. A kar velja o posameznem človeku, to velja o vsem národu. Zato pa nikakor ne mislimo kratiti zaslug nam tolikanj milega pisatelja, ampak želimo mu čvrstega zdravja in dolgega življenja, da bi nam spisal še mnogo pripovedek, v katerih nam kakor v čistem zrcalu kaže lepo domače življenje hrvaško, ki od dné do dné bolj gine in ga že prihodnji rod ne bode poznaval drugače, nego iz knjig.

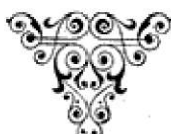
Prav od srca nas veseli, da je »Matica hrvaška« med delavce svoje privabila mladega in tudi Slovencem že dovolj znanega pesnika Harambašića, ki je za letos prelepo in gladko pohrvalil »Pjesničke pripovedi Tarasa Ševčenka«, slavnega malo-ruskega pesnika, in v uvodu opisal življenje in književno delovanje njegovo. Če bereš ta prevod, zdi se ti kakor bi čital hrvaški izvornik. Nadejamo se, da bomo odslej med Matičinimi knjigami večkrat našli plodove Harambašićeve. V spomin tristoletnice Gundulićeve je »Matica hrvaška« udom svojim podarila prav lično izdanje njegove pastirske igre »Dubravke«, katero so letos igrali na zagrebškem gledališči. Znani estetik prof. dr. Marković je to starodavno igro priredil za tisek ter ji v pojasnilo čitateljem napisal primeren uvod. S to knjigo pa je »Matica« dosegla še drugi namen in pokazala, kako se imajo stari književni plodovi znóva izdavat, da jih ne bodo umeli samó jeziko-slovci, ampak da bodo tudi navadni omikani ljudje od njih imeli užitka in koristi.

Nova prikazen med letošnjimi knjigami »Matice hrvaške« je prevod iz nemškega, namreč Göthejeva »Ifigenija na Tavridi«, ki jo je pohrvalil starejši pisatelj, Vladislav Vežić. »Matica« je načelno zoper prevode iz nemškega in sicer zato, ker nemško knjigo vsak omikan Hrvat lahko čita v izvorniku. Vežićev prevod tega vzornega dela nemškega pesnika-velikana pa je tako dovršen, da so ga zvedeni presojevalci »Matici« na vso moč priporočali; le tega ne odobravajo vsi, da je hrvaška »Ifigenija« pisana v dvanajstérci, a ne

v metru nemškega izvirnika. Na toliko število zabavnih knjižic dobé matičarji tudi letos zvezek zbranih »Šenoinih pripovedi« in sicer »Vladimira«, »Kanarinčevo ljubico« in »Zvonara topčijo«. Ni brez pomena, da se med mladimi pisatelji vsako leto pokaže tudi velikán Šenoa, kateri bi še delal, da nam ga smrt ni vzela v najlepši dóbi njegovi. »Matica« ga torej od leta do leta mlajšemu književnemu zarodu postavlja za vzgled, med udi svojimi pa mu hrani stalen spomin. To je lepo, pa je tudi koristno na vsako stran.

Od poučnih knjig nam je najprej omeniti dr. Kišpaticevih »Kukcev« drugo knjigo, v kateri nam pisatelj v prav prijetni in vsakemu lahko umevni pisavi pripoveduje o kukcih na polji, na zelenjadi, na cvetji, po vinógradih, v vodi, na človeku in na domačih živalih. Zanimivo pripovedovanje pojasnuje osemnosemdeset prelepih podob. »Zvonovim« čitateljem bomo to knjigo najboljše priporočili, če jim rečemo, da je Kišpatic Hrvatom, kar je Erjavec bil Slovencem. Hrvati v popularizovanji znanosti dosléj niso bili srečni; pa kako naj bi bili, ko je bilo vedno in vedno treba skrbeti za vsakovrstne šolske knjige, pa je še za to nedostajalo delavcev. Kišpatic je prvi, ki je v ljudskih knjigah zadel pravo, in Matičini udje hlástoma sezajo po njegovih knjigah, katerih jim je dosléj že spisal osmero, a nadejejo se jih tudi še v prihodnje. Za kulturno zgodovino hrvaško sploh, zlasti pa za razvoj umetne glasbe hrvaške preimenitna je knjiga, ki jo je sloveči glasbeni pisatelj F. Š. Kuhač spisal pod naslovom »Vatroslav Lisinski i njegova doba«. Kdo je bil Lisinski, povedali smo v »Zvonu« v prejšnjih svojih »pismih«. Bil je glasbenik in skladatelj »ilirské« dóbe, in kakor so drugi s peresom in živo besedo budili národ, tako ga je on podžigal s premilimi pesmimi svojimi, ki so se hitro udomačile in razlegale po vseh hrvaških in tudi slovenskih krajih. Toda rodoviti skladatelj je zložil toliko pesmij in drugih glasbenih umotvorov, da jih ni mogel vseh spraviti na dan. Prosil je tedanje »Matice ilirske« pomóči, pa mu je niti ona ni mogla dati. Prerojena »Matica hrvaška« je razširila delovanje svoje in namerava izpolniti davno željo plemenitega ilirskega skladatelja; a prav ta Kuhačeva knjiga ima namen, sedanji rod seznaniti z Lisinskim in ga pripraviti, da bo rajše sezal po skladbah njegovih, kadar jih bode »Matica« dala na svetlo. Gospod Kuhač je z velikim trudom pobral vsako najmanjšo drobtinico in jo vestno porabil za ta životopis, ki ga priporočamo vsem prijateljem národne glasbene umetnosti. Najprej nam pisatelj pripoveduje sploh o hrvaškem glasbenem razmerji spočetka de-

vetnajstega stoletja, potem nam popisuje življenje Lisinskega in národnega tedanjega razmerja, presoja njegovo delovanje ter navaja vse njegove skladbe, katerih je po številu devetdeset. Pa ne le glasbenike, ampak vsakega hrvaškega in slovenskega rodoljuba bo ta knjižica jako zanimala, kajti kaže nam novo stran ilirske dóbe in nam pojasnuje mnogo drugih národnih dogodov. Toliko o letošnjih knjigah »Matiče hrvaške«, ki nam znóva priča, kako potrebna in koristna so malim národom takšna književna društva.

Spomini na okupacijo Bosne.

Ob nje desetlétnici spisal **Anton Svetek**.

(Dalje.)

Leta 1789. je slavni general Lavdon baš na istem mestu, na katerem je bil naš tabor, imel glavno svoje stanišče, kjer so se zbirale vojaške trume določene za obleganje trdnjave Berbir.

Povedati moram, da je bil v okupacijski vojni domači naš polk po »ordre de bataille« uvrščen v drugo gorsko brigado, kateri je bil poveljnik nadvojvoda Ivan Salvator. Brigada je bila uvrščena v VII. pehótno divizijo XIII. armadnega voja. Brigadi poveljnik je bil Viljem vojvoda Virtemberški, poveljnik XIII. armadnemu voju in vojskovodja pa fcm. baron Josip Filipovič.

V tabor pri Stari Gradiški smo došli še precèj dobre volje, akoprem nas je droben dež spremljal na vsem poti ves dan kakor zvest tovariš. Utrujeni smo legli zvečer k počitku na mater zemljo, prvikrat pod milim nebom.

Drugega dné zgodaj nam je naznanil dnevni ukaz, da prekoračimo v dveh urah Savo.

Naši vrli in spretni pijonirji — bili so Slovenci — pripravili so že vse, kar je bilo treba za gradbo vojnega mostú čez Savo. Čolne in čolniče so potapljali, kakor so jih redoma dovažali vozniki, v vodo ter čakali znamenja, da bodo mogli molčé in samó na znamenja z rogom pazéč začeti graditi prehod čez široko in mogočno Savo.